

Ю. В. Сибірянська,
к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ

ПРИНЦИП РІВНОСТІ ПЛАТНИКА ТА ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЯ ЧЕРЕЗ ОПОДАТКУВАННЯ ГРОМАДЯН ПОДАТКОМ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Y. V. Sybirianska,
Ph.D in economic sciences, Docent, Associate Professor,
Vadym Hetman Kyiv National Economic University, Kyiv

THE PRINCIPLE OF TAXPAYER'S EQUALITY AND ITS IMPLEMENTATION THROUGH TAXATION BY THE PERSONAL INCOME TAX

В статті акцентується увага на нерівномірності розподілу податкового навантаження між платниками податків, зокрема податку на доходи фізичних осіб, та нерівності платників цього податку перед законом, що зберіглася навіть після податкової реформи 2015 року. Оцінено роль працівників бюджетної сфери у наповненні бюджету податковими платежами, а також масштаби бюджетних втрат від функціонування тіньової економіки та тіньової зайнятості. Доведено існування дисбалансу в сумах отриманих доходів і сплачених податках між різними категоріями платників. Спрогнозовано рівень надходжень податку на доходи фізичних осіб у 2015-2016 роках. Визначено резерви збільшення надходжень по ПДФО без ризику зростання податкового навантаження на громадян, платників цього податку.

The article focuses on the uneven distribution of tax burden among taxpayers, in particular the personal income tax, and inequality of taxpayers before the law, which remained even after the tax reform of 2015. The author evaluates the fiscal role of taxes paid by public-sector servants and the extent of budget losses from the shadow economy and shadow employment; proves the existence of imbalances in the amounts of received incomes and paid taxes by different categories of taxpayers. The level of personal income tax in 2015-2016 is predicted in the article. The author identifies reserves of increasing revenues from personal income tax without the risk of increase of the tax burden on citizens who pay this tax.

Ключові слова: податки, податкове навантаження, оподаткування доходів громадян, принцип рівності.

Keywords: taxes, tax burden, taxation of citizens' income, the equality principle.

Постановка проблеми. Діюча в Україні податкова система не відповідає фундаментальним засадам її побудови, а задекларовані у Податковому кодексі принципи її функціонування ігноруються. В умовах суттєвого погіршення економічної ситуації в країні, високого рівня тінізації, ухилення від сплати податків, значного розширення доходів населення, а також враховуючи необхідність проведення фіскальної консолідації, нарізла нагальна потреба модернізації фінансової та податкової політики держави, кардинальних змін їх домінант та пріоритетів. У цьому контексті особливо актуальними постають проблеми рівномірності розподілу податкового навантаження між категоріями платників, а отже ступінь реалізації принципу рівності платника перед податковим законодавством. У межах даного дослідження увага акцентована на податку на доходи фізичних осіб (далі – ПДФО), як одному із бюджетоутворюючих податків з досить невисоким коефіцієнтом легалізації. Висока еластичність податкових надходжень бюджету від надходжень ПДФО ($K_{ел\ 2014} = 2,06$ у 2014

році) підсилює актуальність аналізу, так як в період економічного спаду в умовах високого рівня тінізації економіки зростають ризики виконання бюджету, а непропорційність розподілу податкового навантаження між громадянами посилюється.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми формування доходів і видатків бюджету, оцінки результатів їх виконання, питання реформування податкової системи України та оптимізації податкового навантаження входять до кола наукових інтересів вітчизняних дослідників, серед яких В. Андрущенко, О. Василик, А. Даниленко, Т. Єфименко, Ю. Іванов, О. Кириленко, А. Крисоватий, С. Лондар, І. Лютий, І. Майбуров, В. Мельник, Ц. Огонь, В. Опарін, Ю. Пасічник, А. Соколовська [1], В. Суторміна, О. Тимченко, В. Федосов, І. Чугунов, С. Юрій, С. Юшко [2] та інші. Наслідки тінізації економіки для конкурентоспроможності країни, наповнення бюджету, стимулювання підприємницької діяльності в офіційному секторі досліджують у своїх працях Богдан Т. [3], Іванов Ю., Данілов О., Пасентко Т. [4], Тищенко О. Віддаючи належне добробку вчених у цій сфері, варто відмітити необхідність комплексного макрофінансового аналізу реальних платників податку на доходи фізичних осіб у взаємозв'язку із видатками бюджету та виявлення резервів збільшення надходжень по ПДФО без ризику збільшення податкового навантаження на громадян, платників цього податку.

Мета дослідження: крізь призму макрофінансового аналізу довести невиконання базових принципів податкового законодавства, нерівність платників перед бюджетом та нерівномірність розподілу податкового навантаження, що зберіглася навіть після податкової реформи 2015 року.

Викладення основного матеріалу. Податки на доходи, прибуток і приріст капіталу у сукупності забезпечують 1/3 податкових надходжень Зведеного бюджету України у 2010-2014 роках, при цьому переважають надходження від ПДФО, які зростають вищими темпами ніж надходження від ППП (коефіцієнт випередження останні 5 років в середньому становив 1,2, у т.ч. у 2013 році – 1,43, у 2014 році – 1,19). У 2014 році спостерігалось різке зростання, майже на 10 в.п., частки ПДФО у прибуткових податках (з 56,8% у 2013 році до 65,2% у 2014 році), і уряд очікує подальше їх зростання до 69% у 2015 році. При цьому слід зауважити, що різке зростання надходжень по податку на прибуток у 2014 році в абсолютному вимірі в умовах високої інфляції є індикатором складної економічної ситуації в бізнес середовищі, *що неодмінно позначиться на рівні зайнятості населення і їх доходах у майбутньому* (реальні надходження по податку на прибуток у постійних цінах 2013 року скоротились на 24 в.п., або складають 60% надходжень 2010 року, а фінансовий результат до оподаткування у 2014 році за роки незалежності України досяг свого історичного мінімуму). Тому сьогодні важливо оцінити чим, окрім інфляції, зумовлена існуюча тенденція в надходженнях ПДФО, за рахунок яких джерел було наповнено бюджет по ПДФО у 2014 році, наскільки рівномірно розподіляється податкове навантаження між усіма платниками цього податку і до яких можливих наслідків у майбутньому це може призвести.

Попри всі новації та реформи, діючий в Україні механізм адміністрування податків досі залишається недосконалим, а функціонування контролюючих органів неефективним, що, з одного боку, зумовлює низький ступінь реалізації фіскального потенціалу податкової системи, а з іншого, - проявляється у значному податковому навантаженні на менш заможних верств суспільства, офіційно працюючих громадян та суб'єктів господарської діяльності. В структурі податкових доходів бюджету України переважають складні в управлінні податки з невисоким коефіцієнтом легалізації, у той час як на майнове оподаткування припадає не більше 3,5% податкових надходжень і, як не парадоксально, але на 2015 рік заплановано їх зниження як в абсолютному, так і відносному вимірах.

Реального зростання доходів бюджету ні у період після прийняття Податкового кодексу (з 2010 по 2014 роки), ні після нової реформи податкової системи 2014-2015 року, не спостерігається. Основним чинником зростання надходжень за аналізовані роки були інфляція, зміни в ставках податків, запровадження нових податків або розширення об'єктів оподаткування по вже існуючих, але аж ніяк не підвищення ефективності діяльності контролюючих органів та виведення економіки з тіні, яка в Україні за оцінками Світового банку перевищує 60% ВВП. Це значно вище світових показників: тіньова економіка в розвинутих країнах становить в середньому 12% ВВП, у країнах з перехідною економікою – 23%, що розвиваються – в середньому 39% ВВП.

Існування високого рівня тіньової економіки є одним з головних показників, що свідчить про диспропорції в розподілі податкового навантаження між платниками, невиконання базових принципів податкового законодавства, встановлених ПКУ [5]. Від функціонування тіньової економіки бюджет України щороку втрачає як мінімум 30-35% податкових надходжень [6], втрати несуть також громадяни та суб'єкти господарювання, що позначається нерівномірністю розподілу податкового навантаження. За оцінками фіскальних органів у 2012 році загальний обсяг тіньового сектора української економіки становив як мінімум 350 млрд. грн. на рік (це більше 94% (!) податкових надходжень відповідного року). При цьому 170 млрд. грн. становила зарплата в «конвертах», 100 млрд. — виведення безготівкових коштів у готівкову форму або на інвалютні рахунки в іноземних банках, 35 млрд. — неофіційні платежі, 45 млрд. грн. — основні кошти, матеріальні ресурси і послуги тіньового сектора [7, с. 3].

У 2013 році у тіні оберталось приблизно 250 млрд. грн. коштів українських платників податків, 41% закупівель державні та комунальні підприємства проводили без застосування тендерних процедур. За даними СБУ від 50 до 75% бюджетних асигнувань під час процедури держзакупівель освоюється з численними порушеннями. Через корупційні оборудки у сфері держзакупівель збитки становлять 10-15% (35-53 млрд. грн.) видаткової частини держбюджету щорічно [7, с. 3]. Обсяги виведення коштів, отриманих в результаті

корупційних та економічних злочинів, за оцінками міжнародних експертів, перевищують 10 млрд. дол. США на рік. При цьому в останні роки виведення капіталів за рахунок заниження цін експорту складає від 73 до 79% [7, с. 3]. Отже, джерела скорочення необґрунтованих витрат та додаткового наповнення бюджету є, при чому не за рахунок збільшення кількості, ставок податків чи оподаткування пенсій, а за рахунок оподаткування тіньових доходів, дієвої боротьби з ухиленням та корупцією. Наведені ж факти свідчать про дійсно низьку ефективність діяльності контролюючих органів в Україні.

Доведемо це на показниках податку на доходи фізичних осіб. У 2010-2013 роках в середньому 87% надходжень по ПДФО до бюджету забезпечувалось оподаткуванням заробітної плати. У 2014 році його частка знизилась до 80% (а на кінець 3 кварталу 2015 року – до 69%), але на це вплинули не анексія АРК чи військові дії на частині східної території України (надходження від ПДФО із зарплати в абсолютному розмірі скоротились лише на 2,1 млрд грн. або на 3 в.п. у 2014 році, а в 2015 році плановий показник навіть перевищено на 23%), а збільшення надходжень від запровадження нових податків та розширення об'єкта оподаткування ПДФО: з доходів у вигляді процентів (2,13 млрд грн.), військового збору (2,53 млрд грн.) та пенсій (0,02 млрд грн., що свідчить про фіскальну і економічну недоцільність оподаткування пенсій). Станом на 01.10.2015 року відповідні надходження становили 6,1 млрд грн, 6,39 млрд грн та 0,76 млрд грн відповідно.

Оскільки у 2014 році військовий збір справлявся лише із заробітних плат, то в умовах девальвації гривні, інфляційних процесів в країні, запровадження цього збору зумовило збільшення навантаження на офіційні доходи громадян. Розширення бази оподаткування військом збором мало позитивне фіскальне значення на бюджет, забезпечивши майже 10% надходжень ПДФО станом на 1.10.2015 року, але не на доходи громадян і їх купівельну спроможність.

Крім того слід зазначити, що згідно даних ДКСУ, в Україні у 2013-2014 роках офіційно було працевлаштовано лише близько 65% населення працездатного віку [8] та близько 9% осіб були зареєстровані як безробітні. З цього випливає, що майже 25% населення працездатного віку, а це кожен четвертий, офіційно не працює і не вважається безробітним (це більше 4 млн осіб). Значний добровільний рівень безробіття (але аж ніяк не 25%) можливий лише в умовах економічного піднесення, що в Україні не спостерігається. Наші скромні припущення підтверджуються офіційними даними, зокрема: за оцінками Міжнародної організації праці, рівень тіньової зайнятості в Україні становить близько 9%; за даними Інституту економіки і прогнозування у 2012 р. частка працюючих в тіні складала 16,61% від усіх працюючих [7, с. 3]; за оцінками Конфедерації роботодавців України, «в тіні» працюють близько 5–7 млн. українців [7, с. 3]. Рівень же боротьби з нелегальним працевлаштуванням мізерний, у 2013 року співробітники ДФС України виявили понад 80 тис. найманих працівників, які працювали без укладання трудових угод з працедавцями, а це лише близько 2% тіньової зайнятості.

За підрахунками профспілок, обсяг тіньової зарплати в Україні складає орієнтовано 200 млрд. грн., а за оцінками податківців — 170 млрд. грн. щорічно [7, с. 3]. Таким чином є всі підстави вважати, що більша половина з цих осіб працює неофіційно, а отже ні ПДФО, ні військовий збір, ні внески до соціальних фондів не сплачує. Тобто бюджет, за нашими підрахунками, **втрачає більше 25 млрд грн. надходжень лише по ПДФО**, що відповідає майже 95% обсягу витратів Зведеного бюджету на оборону у 2014 році.

Разом з тим, специфікою тінізації ринку праці в Україні є наявність комбінованих форм оплати праці, які передбачають часткову виплату заробітної плати «у конвертах». Якщо оцінювати цей обсяг на основі зіставлення статистичних даних по доходам населення і роздрібному товарообігу, рівень тіньових доходів домогосподарств може сягати 40-45%. Орієнтовні **втрати бюджету оцінюються на рівні понад 46 млрд. гривень** (що є більшим за планові надходження від ПДФО на 2015 рік), а **недоотримані соціальні внески складають більш ніж 97 млрд. гривень на рік** [7, с. 3] (для порівняння, у 2014 році з Державного бюджету перераховано до ПФУ 75 млрд грн., у т.ч. 14,7 – на покриття дефіциту ПФУ. Майже на 50% ПФУ сьогодні фінансується з бюджету (табл. 1). За умови більш ефективної діяльності контролюючих органів та легалізації заробітної плати, можна було б не лише скоротити витрати бюджету, а і збільшити його доходи, перекрити дефіцит ПФУ та навіть збільшити пенсії). Однозначно «білу» заробітну плату виплачують працівникам бюджетної сфери, в більшості компаній з іноземними інвестиціями та частині підприємств, віднесених до категорії великих платників

Враховуючи гострі дискусії, які точаться в наукових та експертних колах щодо необхідності скорочення витрат на оплату праці в структурі витратів бюджету (оскільки це дійсно номінально одна з найбільших статей поточних витратів бюджету (в середньому 35% у 2010-2014 роках) (табл. 1), вважаємо за доцільне оцінити внесок працівників бюджетної сфери у наповнення бюджету.

Таблиця 1.

Динаміка витратів Зведеного бюджету на оплату праці та їх вплив на формування доходів бюджету у 2010-2014 роках

№	ПОКАЗНИКИ	Одиниці виміру	2010	2011	2012	2013	2014
1	Поточні витрати ЗБУ	Млрд. грн.	347,19	374,91	451,71	476,46	502,93
1.1	Оплата праці і нарахування на заробітну плату, у т.ч.	Млрд. грн.	123,64	135,08	157,48	167,68	162,45
		% до поточних	35,61	36,03	34,86	35,19	32,30

		видатків					
-	Оплата праці (працівників бюджетних установ) *	Млрд. грн.	92,31	100,96	117,36	124,86	121,22
-	Нарахування на оплату праці	Млрд. грн.	31,33	34,11	40,12	42,82	41,23
2	Суми утримання із заробітної плати працівників бюджетної сфери, у т.ч. **						
2.1	ЄСВ, утриманий із зарплати	Млрд. грн.	3,3	3,6	4,2	4,5	4,4
2.2	ПДФО, утриманий із зарплати	Млрд. грн.	13,3	14,6	17,0	18,1	17,5
2.3	Військовий збір	Млрд. грн.					0,0182
3.	Надходження ПДФО до ЗБУ, у т.ч.	Млрд. грн.	51,03	60,22	68,09	72,20	75,20
	ПДФО, отриманий від працівників бюджетної сфери	Частка, %	26,16	24,24	24,92	25,01	23,33
4	Надходження ПДФО до ЗБУ від заробітної плати, у т.ч.	Млрд. грн.	46,54	53,22	59,32	61,96	59,86
	ПДФО, отриманий від працівників бюджетної сфери	Частка, %	28,68	27,43	28,61	29,14	29,31
5.	Загальна сума ЄСВ, сплачена до ПФ і ФЗДСС з зарплати працівників бюджетної сфери	Млрд. грн.	34,7	37,7	44,3	47,3	45,6
6.	Доходи Пенсійного фонду України, у т.ч.	Млрд. грн.	183,4	197,5	223,2	250,1	239,7
6.1	Власні надходження ПФУ	Млрд. грн.	119,3	139,1	158,0	166,9	163,9
6.2	Кошти Державного бюджету України	Млрд. грн.	64,1	58,3	65,2	83,2	75,8
7.	Відсоток власних надходжень ПФУ, забезпечений відрахуванням з зарплати «бюджетників»	Частка, %	29,05	27,14	28,07	28,35	27,82
8.	Загальна сума коштів, перерахована до ПФУ з бюджету	Млрд. грн.	98,75	96,05	109,54	130,51	121,39
9.	Частка участі бюджету у фінансуванні ПФУ	Частка, %	53,85	48,63	49,08	52,18	50,64

Примітка:

*зарплата, а також грошове забезпечення військовослужбовців

**коментар до розрахунків: з зарплати працівників бюджетних установ утримується податок на доходи фізичних осіб та єдиний соціальний внесок. Враховуючи невисокий рівень заробітної плати в бюджетній сфері, деякі працівники можуть отримувати право на податкову соціальну пільгу, але наша мета оцінити яку частку ПДФО Зведеного бюджету та надходжень ЄСВ до Пенсійного фонду складають надходження від працівників бюджетної сфери (по суті з бюджету), тому розрахунки здійснено по усереднених показниках: право на податкову соціальну пільгу не враховувалося, ставка ПДФО на рівні 15%, на утримання ЄСВ 3,6% (хоча державні службовці сплачують вищі відрахування, але з бюджету зарплату отримують не лише державні службовці).

Джерело: [8, 9, 10]

Як видно з даних табл. 1, від працівників бюджетних установ у 2010-2014 роках до бюджету надійшло близько 30% ПДФО від заробітної плати. Коефіцієнт кореляції між видатками бюджету на оплату праці та надходженнями ПДФО до Зведеного бюджету ($r=0,969$) підтверджує значний рівень взаємозв'язку між даними показниками. Отже, внесок «бюджетників» лише у наповнення бюджету по одному податку, ПДФО, суттєвий.

При цьому слід враховувати, що основними джерелами доходів населення, як видно з даних табл. 2, є зарплата (в середньому 40%) та соціальні допомоги і виплати населенню (в середньому 37%), але зарплата працівників бюджетної сфери становить лише 1/5 сукупної зарплати населення (близько 20%).

Таблиця 2.
Структура доходів населення та їх вплив на формування доходів бюджету.

роки	Доходи населення, всього, млн грн	Частка зарплати в доходах населення, %	Частка соціальних допомог в доходах населення, %	Частка зарплати бюджетників в сукупній зарплаті населення, %	Частка ПДФО (від з/п), сплаченого працівниками бюджетної сфери до ЗБУ, %
2010	1 075 451	40,08	37,54	21,42	28,68
2011	1 216 877	41,72	36,69	19,89	27,43
2012	1 394 132	41,94	37,02	20,07	28,61
2013	1 478 073	40,90	37,54	20,65	29,14
2014*	1 531 070	39,95	37,23	19,82	29,31

Примітка.

*Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя. За 2014 рік

наведено без частини зони проведення антитерористичної операції.

***Розраховано авторами за офіційними даними ДКСУ, Державної казначейської служби України, НБУ [8,10,11]*

За логікою, якщо в країні діє принцип рівності і соціальної справедливості в оподаткуванні, а податкове навантаження розподіляється рівномірно між усіма верствами суспільства, частка ПДФО «бюджетників» у надходженнях ПДФО від зарплати до бюджету мала б бути приблизно такою ж – 20%. Розрахунки ж свідчать, що працівники бюджетної сфери сплачують до бюджету пропорційно більші суми ПДФО – на рівні 28-29% у аналізованому періоді (табл. 2). *Тобто навантаження на них вище, ніж на інших офіційно працевлаштованих громадян.* Такий дисбаланс у отриманих доходах і сплачених податках між різними категоріями платників можна пояснити в першу чергу масовим отриманням заробітних плат «у конвертах», коли офіційно працівнику виплачується зарплата на рівні, трохи вищому за мінімальний, або працевлаштування не на повний робочий день, що дає право виплачувати зарплату значно менше мінімальної. Де-юре це дає право на отримання податкової соціальної пільги (а також скористатись субсидією на оплату ЖКП, під що в бюджет закладено величезні суми видатків). Це, з одного боку, ще більше знижує суми ПДФО до сплати, а з іншого – зумовлює додаткове навантаження на бюджет, оскільки пільги, у т.ч. субсидії, тим більше, якщо вони не є ефективними (надаються переважно не тим громадянам, які їх дійсно потребують, а тим, хто, по суті, є порушниками податкового законодавства), також є втратами бюджету, до того ж значними.

Зокрема громадянин, який отримує лише офіційну заробітну плату на рівні трохи вище за середній по країні, наприклад 3450 грн, навіть за умови, що він виховує двох дітей до 18 років, право на податкову соціальну пільгу мати не буде (дохід більше $1218 \cdot 1,4 \cdot 2 = 3420$ грн). А громадянин, який отримує офіційну зарплату на рівні, нижчому за 3400 грн, та додатково ще 5-10 тис грн. «в конверті», за тих самих інших рівних умов для держави вважається малозабезпеченим та має право на зменшення оподаткованого доходу на ПСП (1218 грн /міс так як має 2-х дітей). *Втрати бюджету складуть в цьому випадку майже 903 грн/міс (182,7 грн ПДФО через право на ПСП та 720 грн несплачений ПДФО з зарплати), а також ПФУ недоотримає ЄСВ, крім того, такий платник може отримати субсидію на оплату ЖКП.* Отже, *масове приховування офіційної заробітної плати нівелює економічний зміст податкової соціальної пільги:* у громадянина з офіційними доходами на рівні мінімально допустимих і досить високими неофіційними доходами значно більше шансів отримати податкову соціальну пільгу (і тим самим ще більше мінімізувати свої податки), ніж у вчителів, медиків чи інших працівників, у т.ч. бюджетної сфери, із зарплатами на рівні середньої по країні та нижче. Стабільність виявленої тенденції свідчить про неефективність контролю органів ДФС України та неефективність бюджетного менеджменту на рівні МФУ.

Дані табл. 1 також свідчать про суттєве навантаження на бюджет по наповненню Пенсійного фонду. Згідно наших розрахунків, *майже третина власних доходів ПФУ формується за рахунок нарахувань на зарплати бюджетників (27-28%).* У сукупності за рахунок утримання із заробітних плат бюджетників ЄСВ; нарахування ЄСВ на ФОП бюджетників; дотацій на пенсійні виплати та покриття дефіциту ПФУ, *більше ніж на 50% доходи ПФУ формуються за рахунок бюджету (бюджетних видатків).* Таким чином, масове ухилення від оподаткування, отримання зарплати «в конвертах» знову ж таки лягає тягарем на бюджет. Але цей аспект навіть не брався до уваги урядовцями у процесі реформування механізму нарахування ЄСВ з метою мінімізації тіньових зарплат та зниження навантаження на роботодавців [12].

Зміни в механізмі нарахування ЄСВ стосувалися в основному суб'єктів, які офіційно виплачували зарплати на рівні мінімальної. Разом з тим, є платники, у т.ч. ВПП, які постійно офіційно виплачували досить високі заробітні плати працівникам, утримували з них податки до бюджету та нараховували ЄСВ. Але скористатись правом на понижувальний коефіцієнт по ЄСВ вони не зможуть, оскільки в цьому випадку їм доведеться збільшити зарплати більш ніж у 2 рази, що не є фінансово раціональним, так як «ціна працівника» для таких СГД не зменшиться. Для прикладу назвемо кілька таких суб'єктів, включених до реєстру ВПП: ПАТ «ІНГ Банк Україна» (згідно його фінансової звітності у 2014 році середні сукупні витрати на утримання співробітника становили 52,8 тис грн./міс[13]); ПАТ «Пормінвестбанк» (у 2014 році середні сукупні витрати на утримання співробітника становили 16,2 тис грн./міс [13]); ПАТ "Делойт" (у 2014 році середні сукупні витрати на утримання персоналу становили 28,96 тис грн./міс на працівника [13]); ПРАТ "Київстар", ПРАТ "МТС Україна", у яких у 2014 році витрати на утримання одного співробітника становили в середньому 16,6 та 12,7 тис грн. відповідно [13].

Хоча в бюджетній сфері рядові працівники отримують значно нижчі зарплати, ніж в «Київстарі» чи «Делойті», але вони також отримують офіційну заробітну плату. Проте зменшити навантаження на бюджет по ЄСВ, згідно оновленого механізму нарахування ЄСВ, без підвищення заробітних плат, немає можливості. Із зазначеного випливає, що *реальну ефективність зміни в механізмі нарахування ЄСВ ніхто не пророкував, реальною оптимізацією в Уряді ніхто не займався, а інтереси бюджету і сумлінних платників залишилися поза увагою законодавця.*

При цьому слід зазначити, що отримуючи заробітну плату на рівні 4000 грн/міс, *кожен працівник бюджетної сфери чи громадянин з офіційними доходами* сплачує протягом року мінімум 1728 грн ЄСВ (із своєї зарплати) та 17616 грн ЄСВ сплачує за нього до ПФУ роботодавець (для бюджетників це, по суті, держава), опосередковано наповнюючи таким чином ПФУ, а також 6940,8 грн ПДФО та 960 військового збору (сподіваємось, що він тимчасовий). Навантаження на офіційну заробітну плату, у т.ч. бюджетника, в нашому

умовному прикладі складає більше 20,1%. Якщо врахувати, що зарплата, що залишилась після оподаткування (3198 грн) спрямовується повністю на споживання (оплата комунальних послуг, придбання товарів першої необхідності тощо), то за умови, що купується непідакцизна продукція вітчизняного виробництва, такий працівник сплатить до бюджету ще 533 грн ПДВ, а якщо це імпортна продукція, то ще і мито та інші податки, які включені до собівартості товарів. За рік це значно більше ніж оціночні 6396 грн. (533 грн*12 міс). Згідно оцінок Case.ua [14], з зарплати 4000 грн/міс протягом року до бюджету і ПФУ буде сплачено 45,1 тис грн податків і обов'язкових платежів.

Якщо в середньому 80% зарплати всіх *працівників бюджетної сфери*, яка залишається після оподаткування, спрямовуватиметься на споживання і хоча б 20% - на заощадження, то лише купуючи непідакцизну продукцію вони сплатили до бюджету *більше 13 млрд грн. ПДВ у 2014 році, а це більше 10% надходжень ПДВ Зведеного бюджету*.

Формалізовано залежність надходжень податку на доходи фізичних осіб (ПІТ) від розміру мінімальної заробітної плати (SAL_{min}), видатків бюджету на оплату праці працівників бюджетної сфери (BE_{xSAL}) та факторів, які можуть бути виражені через часову координату (фіскальна психологія платника, схильність до приховування доходів від оподаткування, політичні і соціальні потрясіння тощо) (T) може бути представлена регресійним рівнянням:

$$PIT = 0,467BE_{xSAL} - 0,054SAL_{min} + 7,31T - 14284,22$$

Кореляційний зв'язок між ПІТ та моделлю дуже тісний (0,99), а зміна надходжень по ПДФО (ПІТ) на 98,7% залежить від факторів і коефіцієнтів моделі. З моделі видно, що *зміна видатків бюджету на оплату праці бюджетників позитивно впливає на надходження від ПДФО* (при збільшенні видатків на з/п бюджетників на 1 млрд грн. за умови незмінності інших факторів, надходження від ПДФО збільшаться на 467 млн грн.), проте значно більший позитивний вплив *мають фактори, які не можуть бути кількісно прораховані*, але можуть бути враховані в моделі через часову координату, зокрема зниження рівня тінізації економіки, покращення платіжної дисципліни платників, зниження рівня тіньової зайнятості тощо. Отже, для забезпечення рівності платників перед законом та наповнення бюджету потрібно як покращувати якість контролю і менеджменту ДФС, так і збільшувати офіційні зарплати бюджетників. Згідно моделі, у 2015 році надходження ПДФО мають складати 85,18 млрд грн., що практично відповідає плановому значенню ПДФО (88,8 млрд грн) згідно Закону Про Державний бюджет на 2015 рік. Це ще раз підтверджує надійність моделі. За умови, що мінімальна зарплата з 01.01.2016 року залишиться на рівні 1378 грн, але видатки на заробітну плату бюджетників збільшаться хоча б на рівень інфляції (що, за умови підвищення ефективності діяльності ДФСУ та МФУ досить реально зробити без суттєвого збільшення навантаження на видаткову частину бюджету), у 2016 році надходження по ПДФО могли б бути 113 млрд грн., що майже на 33% більше планового показника 2015 року. За умови дієвої боротьби з зарплатами «в конвертах» надходження по ПДФО були б ще вищими. При цьому коефіцієнт індексації заробітних плат має бути вищим за коефіцієнт збільшення мінімальної заробітної плати, так як згідно розрахунків, якщо зарплати працівників бюджетної сфери будуть зростати меншими темпами, ніж мінімальна заробітна плата, надходження до бюджету від ПДФО знизяться.

Висновки. Отже, (1) принцип рівності платників, в першу чергу громадян, перед податковим законодавством не виконується; податкова реформа 2015 року не усунула цей недолік, оскільки зміна переліку податків без зміни підходів до їх адміністрування та контролю з боку контролюючого органу та суспільства в цілому не є ефективною; (2) роль працівників бюджетної сфери у наповненні бюджету податковими платежами в Україні недооцінюється. Від працівників бюджетних установ у 2010-2014 роках до бюджету надійшло: близько 30% ПДФО від заробітної плати, хоча частка зарплати державного сектора у зарплаті населення складає лише 20%; майже третина власних доходів ПФУ (27-28%) формується за рахунок нарахунків на зарплати бюджетників. У сукупності за рахунок утримання із заробітних плат бюджетників ЄСВ; нарахування на ФОП бюджетників ЄСВ; дотацій на пенсійні виплати та покриття дефіциту ПФУ, більше ніж на 50% доходи ПФУ та більше ніж на 15% податкові надходження Зведеного бюджету формуються за рахунок бюджету і бюджетних видатків. Масове ж ухилення від оподаткування, отримання зарплати «в конвертах» лягає додатковим тягарем на бюджет та посилює нерівномірність розподілу податкового навантаження серед платників податків, нівелює стимули до ведення бізнесу чесно. За умови більш ефективного контролю з боку фіскальних органів за нелегальним працевлаштуванням, тіньовою зайнятістю; вдосконалення механізму нарахування ЄСВ, який би враховував інтереси сумлінних платників податків та бюджету; оптимізація чисельності державного бюрократичного апарату за рахунок скорочення кількості керівних посад; модернізації діяльності державних службовців, запровадження ІТ технологій та максимальної автоматизації їх діяльності можна було б не лише скоротити видатки бюджету, а і збільшити його доходи, перекрити дефіцит ПФУ та навіть збільшити пенсії й зарплати бюджетників, що стимулювало б платоспроможний попит, а також сприяло б активізації підприємницької діяльності в країні.

Література.

1. Соколовська А.М. Особливості податкової системи України та напрями її коригування // Фінанси України. – 2013. - №9. – с. 28-44

8. Юшко С.В. До питання оцінки результатів виконання державного бюджету України за доходами // Фінанси України. - 2014. - № 12. - с. 42-55
3. Богдан Т.П., Богдан І.В. Фіскальна консолідація: уроки міжнародного досвіду для України// Фінанси України.- 2014. - №10. - с. 55-72
4. Данілов О.Д., Паєнтко Т.В. Неофіційний сектор економіки як фактор зниження конкурентоспроможності національної економіки // Бізнес Інформ. - 2012. - №10. - с. 26-29
5. Податковий кодекс України, Верховна рада України, Закон від 02.12.2010 № 2755-VI, із змінами від 20.09.2015 га підставі №702-19 / [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
6. Тимченко О. М. Податковий борг в Україні: причини, наслідки, менеджмент. - К.: КНЕУ, 2009. - 228 с.
7. Бочі А., Поворозник В. Тіньова економіка в Україні: причини та шляхи подолання.// А. Бочі, В.Поворозник - Міжнародний центр перспективних досліджень, 2014 // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://icps.com.ua/assets/uploads/files/t_novaekonom_kaukra_ni.pdf
8. Офіційний сайт Державної казначейської служби України // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua>
9. Офіційний сайт Державної фіскальної служби України // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/>
10. Офіційний сайт ПФУ [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.pfu.gov.ua>
11. Офіційний сайт Державного комітету статистики України // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
12. Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізації фонду оплати праці" від 28 грудня 2014 року № 77-VIII із змінами № 219-VIII від 02.03.2015 // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://rada.gov.ua/>
13. Офіційний сайт Агентство з розвитку інфраструктури фондового ринку України // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://smida.gov.ua/db>
14. Офіційний сайт Case.ua «Ціна держави» // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.costua.com/calculator/

References.

1. Sokolovs'ka, A.M. (2013) „Features of the tax system of Ukraine and ways of its correction“, Finansy Ukrainy, vol. 9, pp. 28-44
2. Yushko, S.V.(2014), „To the question of assessing the results of implementation of the state budget of Ukraine revenues“, Finansy Ukrainy, vol 12, pp.. 42-55
3. Bohdan, T.P. and Bohdan, I.V. (2014) „Fiscal consolidation: lessons from international experience for Ukraine“, inansy Ukrainy, vol. 10, pp. 55-72
4. Danilov, O.D. and Paientko, T.V.(2012), „The informal sector of the economy as a factor reducing of the national economy competitiveness“, Biznes Inform, vol. 10, pp. 26-29
5. The Verkhovna Rada of Ukraine (2010), The Law of Ukraine " Tax Code of Ukraine ", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (Accessed 29 September 2015).
6. Tymchenko O. M. (2009) Podatkovyj borh v Ukraini: prychny, naslidky, menedzhment. [Tax debt in Ukraine: causes, consequences, management], KNEU, Kyiv, Ukraine. - 228 s.
7. Bochi, A. and Povoroznyk V. (2014), "Shadow economy in Ukraine: causes and ways to overcome", Mizhnarodnyj tsentr perspektyvnykh doslidzhen', [Online], available at: http://icps.com.ua/assets/uploads/files/t_novaekonom_kaukra_ni.pdf (Accessed 4 August 2015)
8. The official site of State treasury service of Ukraine (2015), available at: <http://www.treasury.gov.ua> (Accessed 26 October 2015).
9. The official site of State fiscal service of Ukraine (2015), available at: <http://sfs.gov.ua/> (Accessed 25 August 2015).
10. The official site of Pension Fund of Ukraine (2015), available at: <http://www.pfu.gov.ua> (Accessed 25 August 2015).
11. The official site of State statistics committee of Ukraine (2015), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 26 October 2015).
12. The Verkhovna Rada of Ukraine (2015), The Law of Ukraine " On amendments to some legislative acts of Ukraine regarding reformation of compulsory state social insurance and legalization of wage Fund ", available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/77-19> (Accessed 20 September 2015).
13. The official site of Stock market infrastructure development agency of Ukraine (2015), available at: <http://smida.gov.ua/db> (Accessed 4 August 2015).
14. The official site of Case.ua, "The value of a state" (2015), available at: www.costua.com/calculator/ (Accessed 20 October 2015).

Стаття надійшла до редакції 28.10.2015 р.

